

A BÁSZK NACIONALIZMUS ÚTJA

Irta: JORDÁKY LAJOS

Kétségtelen, hogy a spanyol polgárháborúban a népfront és a katonai felkelést irányító politikai regresszió összeesése lényegében osztályellentétek döntő mérkőzése. A polgárháború kirobbanásában s a mai hadszínterek alakulásában azonban nagy szerepe van a nemzetiségi kérdésnek is. A mai helyzet tárgyilagosa megítélése megkivánja az ibériai félsziget nemzetiségi viszonyainak ismeretét.

A hagyományos Spanyolországnak két olyan területrésze van, ahol a lakosság a spanyoltól eltérő nemzeti hagyományokat és nyelvet ápol s évszázadok óta autonómista és szeparatista törekvéseket támogat. Keleten, a Földközi tenger felé nyitott Katalánia s északon a Piréneusokban s az Atlanti Óceán mellett elterülő *Báskföld*. Amíg Katalániában az autonómista és szociális törekvések közti határok elmosódnak a nagyarányú ipariásodás folytán kialakult széles munkásrétegek társadalmi előtörése következtében, addig a básk területen a ma uralomra került autonómista törekvések mellett külön megoldásra várnak még a gazdasági és szociális kérdések.

A katalán autonómiáért már a múltban sem csupán a polgárság küzdött. A munkásosztály történelmi kialakulása óta támogatta ezt a harcot, vagy a polgári törekvésekkel párhuzamosan, de más érdekekből igyekeztek kivívni az autonómiát az anarchisták és szocialisták is. (A spanyolországi anarcho-szindikalizmus katalán nemzeti területen fejlődött nagyra s fellegvéra évtizedek óta a katalán főváros, Barcelona). A katalán nemzeti autonómia végeredményben nem is a katalán polgárság uralmi berendezkedésének formájában, hanem a katalán munkásság és földművelés szociális demokráciája alapján valósult meg. Nem mondhatjuk el ugyanezt a báskföldi helyzetről. Ott az autonómia előharcosai és megvalósítói a básk nacionalisták, vagyis, osztályhelyzetüket tekintve, a básk polgári rétegek. A munkáspártok ugyan részt vesznek a koalíciós kormányzatban, annál is inkább, mert a básk nemzeti kormány spanyol népfronti kormánnyal szövetkezett, de korántsem jutottak olyan vezető szerephez, mint a spanyol és katalán munkásszervezetek. Az a tény, hogy ma az erősen katolikus színezetű básk polgári nacionalisták ideológiai ellenfelükkel, a básk munkásmozgalommal egyezséget kötve fegyveresen küzdenek a szervezett regresszió csapatai ellen, nem is magyarázható másként, csakis a nemzetiségi kérdés figyelembe vételével.

Egy új francia folyóirat, az eddigi *Bulletin des Minorités Nationales en France* folytatásaként megjelenő *Peuples et Frontières*, első számát az ibériai Báskföld problémáinak szenteli. Maga a szerkesztő, *Yvon Douget*, a Báskföld demográfiai, földrajzi, történelmi és gazdasági leírásából kiindulva a básk nemzeti mozgalom fejlődéséről s a mai spanyol polgárháborúban elfoglalt szerepéről értekezik. Megtudjuk, hogy a madridi nemzetgyűlésen 1936 október elsején — már a főváros ostroma alatt — egyhangulag megszavazott básk területi autonómia a Báskföld (básk nemzeti nyelven *Euskadi*) három tartományára terjeszkedik ki. Ezek: 1. Bizkaya, fővárosa Bilbao. 2. Gipuzkoa, fővárosa Donostia (a nemzetközi sajtóhírszolgálatban spanyol néven szereplő San Sebastian) és 3. Araba, fővárosa Gazteiz (spanyolul Vitoria). A három tartomány területe 7093 négyzetkilométer, népessége 282 községben 770.000 lakos.

A básk autonóm területen kívül báskok laknak Nabara (spanyolul Navarra) tartományban is, ahol ma a felkelők uralkodnak. Ez a tarto-

mány egymaga nagyobb, mint az egész autonóm Bászokföld, de gyéren lakott, egy négyzetkilométerre csak 31 ember esik. (Bizkayában 189, Gipuzkoában 137). A nabarai bászok közé a bászok nacionalizmus sohasem tudott beférkőzni, Nabara a karlisták hagyományos fészke. A trónkövetelő *Don Carlos* felkelései óta a nabarai bászok az abszolút monarchia és az isteni eredetű jog előtt való feltétlen meghódolás fanatikusai. A karlisták trónkövetelője ma *Bourbon Xavér* herceg s a mozgalom a spanyol felkelők frontjába állt.

A bászok nyelvterület a Piréneusokon keresztül Franciaország területére is átnyulik. Bászok élnek Bayonne (bászok nyelven Bayona), Biarritz (Biaritz), Ustaritz, Moule (Lixarre), Tardets (Atarratxe), Saint-Palais (Donapaleo) városok vidékén. A franciászági Bászokföld lakossága 176.000 lélek, a kimutatásokból azonban nem lehet megtudni, hogy ebből hányan kimondottan bászok nemzetiségűek. Az ibériai és franciászági bászok lélekszáma meghaladja az egy milliót. A mai politikai események szempontjából csak az ibériai félsziget bászok lakosságának kérdései jelentősek.

A történettudomány voltaképpen ma sincs tisztában a bászok származásával. Rokontalan nép, különbözik mindazoktól a népektől, amelyek valaha is az ibériai félszigeten megfordultak. Elűt az ibér őslakóktól s a keltáktól, nyelve más, mint a félsziget történelmében előfordult germán (vizigót, alán, svév, vandál), szemita (főniciai, karthágói, zsidó, arab) vagy latin (római, spanyol, portugál, katalán) nyelvek. Amikor a múlt század utolsó negyedében a bászok nemzeti mozgalom megindult, Európa legöregebb nyelvét már csak alig 400.000 ember beszélte. A bászok nyelv, az *euzkara*, néhány emberöltő alatt ki is pusztult volna, ha a nacionalisták nagy iskolamozgalma, az *Euzko Ikastola Batza*, meg nem menti s új virágzásához nem segíti. A bászok nyelv megújítása az ősi ir és héber nyelv szintén ma megfigyelhető felújításához hasonlatos.

A bászok nép hosszú évszázadokon át független volt. A bászok törzsek túlélték a kelták, rómaiak és germánok invázióit. Függetlenségüket még az araboknak sem sikerült leverniök. A bászok ma is büszkék arra az ősi alkotmányra, mely a régmúlt időkben megvalósította a közvetlen népkormányzatot. A törvényeket a nép maga hozta. *Rafael Picavea*, a bászok nemzeti kormány megbízottja, 1936 novemberében egy párizsi kongresszuson azt állította a szabadságeszménytől átitatott demokratikus bászok alkotmányról, hogy az „nagyértékben befolyásolta az angol alkotmányt, a XVIII. század liberális bölcseleinek elméleteit és az Amerikai Egyesült Államok alkotmányát.“ Az egységes bászok társadalom, melynek őskommunista vonatkozásait a történelmi materialista társadalomvizsgálat volna hivatott kielemezni, csak a középkor elején bomlott fel. Hat külön tartomány fejlődött ki, külön gazdasági és politikai érdekekkel. A központosított hatalmú kasztíliai királyság ügyesen kihasználta a bászokok belső ellentéteit és sorra meghódította az egyes bászok tartományokat. 1200-ban Gipuzkoa Kasztíliával való egyesítésével kezdődött meg ez a beolvasztó folyamat s tulajdonképpen csak *Antonio Canovas* spanyol miniszterelnök 1876-os alkotmányával fejeződött be, mely a bászok szabadságjogok utolsó maradványait is eltörölte. A bászok tartományok elvesztették valamikori különállásuk formai jellegét is és az egységes spanyol monarchia meg nem különböztetett részeivé váltak.

A polgári értelemben vett bászok nacionalizmus megszületése és ki-fejlődése az elmúlt ötven esztendőre esik. A nemzeti mozgalom kialakulásánál tekintetbe kell vennünk, hogy a bászok tartományok Spanyolország leggazdagabb tartományai közé tartoztak. Geopolitikai helyzetük is

kitűnő: az Atlanti Óceán és Franciaország szomszédságában a kereskedelmi forgalom és közlekedés legfőbb utvonalába esnek. Ilyen előnyös helyzetben a modern tőkéstársadalom kifejlődése eredményesen reprodukálhatta a hagyományos bászok függetlenségi törekvéseket a kasztíliai feudális-tőkés uralkodó osztály gazdasági versengésével, valamint központosító törekvéseivel szemben. A gazdasági érdekharc szerepét a bászok nacionalizmus kifejlődésében maga Rafael Picavea árulja el, akinek Párizsban tett vallomása szerint a bászok nacionalizmus „nemzeti megújítás az elnyomó iparral szemben.”

A bászok nép iparos és kereskedő s nem hiányzik a modern értelemben vett munkásosztály sem. A bászok autonómista törekvések komoly gazdasági hátterét az az adat világítja meg, mely szerint a félsziget tőkeállományának egy harmada a bászok népre esik ugyanakkor, amikor a lakosságnak mindössze egy huszadát teszik. A Bászokföldnek jelentős vas- és fémipara van s hatalmas tengeri kikötői. Az egész félszigeten itt a legsűrűbb a vasutak, az országutak és a telefon hálózata. A bászok különben egész Spanyolország területén szétszórva mindenütt ott található, ahol ipar és kereskedelem létezik. Ők az ibériai félsziget zsidói, kalmárai. És ők a félsziget legintellektuálisabb eleme is, a spanyol értelmiség tekintélyes hányada bászok származású. Jelentős pozíciókat foglalnak el Középamerika és Délamerika gazdasági életében is.

Különös jelensége a bászok függetlenségi törekvésnek, hogy a múlt század folyamán jórészt a karlista felkelések támogatásába rejtőzött s így hovatovább elterelődött eredeti értelmétől és célkitűzéseitől. A Bourbon-ház idősebb ágának szolgálata az uralkodó ifjabb ággal szemben már annak következtében is megrögződéssé válhatott a Bászokföldön, mert a karlista felkelések leverése 1839-ben a bászok jogok megcsorbitásához s 1876-ban e jogok teljes megsemmisítéséhez vezetett. A bászok sérelmek összeforrottak a karlisták sérelmeivel s így a Bászokföld ideológiailag teljesen kiszolgáltatta magát a karlizmusnak. A bászok nacionalizmust a karlizmus ideológiai kelepccséből *Sabino de Arana y Goiri* szabadította ki, az új bászok nemzeti mozgalom megteremtője. 1892-ben jelentette meg *Bizkaya függetlenségéért* című híres könyvét, amely az éledő bászok nacionalizmus alapelveit fektette le. 1895-ben sajtóvétségért Bilbao-ban a spanyolok börtönébe került, de már 1899-ben Bilbao tartomány képviselője lesz. Megteremti a bászok nemzeti pártot s *Euzkadi* című folyóiratával utat tör a bászok nyelvmozgalomnak s a tudományos önismeret nemzeti kutatásainak. 1903-ban halt meg. Ezzel harminchárom esztendővel halála után arattak győzelmet a spanyol uralom felett.

A nacionalista mozgalom legjelentősebb szervezetei: a bászok nemzeti párt, a bászok akció, a bászok munkások szervezete (*Euzko nekazari alkartasuna*), a bászok nők szövetsége, a bászok ifjúsági egyesület (*Umetxus*) és a nemzeti ifjúság disszidens csoportja, mely a radikális *Jagi-Jagi* hetilap körül csoportosult. A katolicizmus a Bászokföldön a nemzeti vallás szerepét játsza. A felekezeti jelleg különösen a bászok akcióban (*Actio Vasca*) s a bászok ifjúsági mozgalmakban erősen kidomborodik. A bászok katolicizmus ma a bászok nemzeti kormány támasza s fegyveres önvédelmi harcot visel a népfront oldalán *Euzkadi* függetlenségéért a spanyol felkelőkhöz csatlakozott karlistákkal szemben. A Párizsban megjelenő *Courrier Universel de la Jeunesse* 1937 január végén megjelent száma közli a népfront oldalán küzdő Katolikus Bászok Nemzeti Ifjúság kiáltványát a világ ifjúságához. „Számunkra” — mondja a kiáltvány — „a kereszténység a béke tana s ellenfele az ember embertől történő kizsákmányolásának, tan, amely az emberi egyéniség jogainak tiszteletén alapuló szociális

rendszeret védi.“

Amikor 1931 áprilisában Spanyolország köztársasági többséget választ s XIII. Alfonz király lemondásra kényszerül, az események a bászok nemzeti mozgalmat döntő lehetőségek elé állítják. A fiatal köztársaság jószemmel nézi a bászok és katalán mozgalmakat, sőt, *Manuel Azana*, a mai spanyol köztársasági elnök, már akkor, mint a köztársasági párt feje, Spanyolország nemzetiségi kérdéseinek föderatív megoldásáról beszél. Míg azonban *Macia* ezredes Barcellonában katalán kormányt alakít szeparatista programmal, a bászok nacionalisták meglegednek azzal, hogy teljes mozgásszabadsággal felrázzák népüket s hallatlan propagandával felkészülnek a választásokra. Alkotmányos uton, vérontás nélkül akarják elérni, hogy a spanyol korszak a bászok területi önkormányzatot megszavazzon. Bár 1933-ban országszerte a jobboldal győzedelmeskedik, a Bászokföldön a bászok nemzeti mozgalom döntő győzelmet arat. Ha eltekintünk Nabara tartománytól, ahol töretlenül a spanyol jobboldal vezet, Euzkadi három tartományában a bászok nemzeti párt 167.367 szavazatot kap a spanyol jobboldal 92.263 szavazatával s a baloldali munkáspártok 113 ezer 184 szavazatával szemben.¹ A választási győzelmet, mely a bászok nacionalizmus első nagy erőpróbája volt, teljes jelentőségében csak akkor foghatjuk fel, ha számításba vesszük, hogy a nacionalisták autonómista célkitűzéseit a baloldali munkáspártok is osztják. Végeredményben tehát a lakosságnak jóval több, mint háromnegyed része került szembe a spanyol imperialista jobboldallal.

A bászok választási győzelme a közben jobbfelé tolódott Spanyolországban eredménytelen marad. Az új korszak *Gil Robles* keresztényszocializmusa jegyében voltaképpen a spanyol feudális-tőkés regressziónak nyit utat s ilyen helyzetben szó sem lehet többé a bászok autonómia békés megszerzéséről. A bászok nacionalisták soraiban meghasonlás támad: a radikálisabb elemek azzal vádolják a vezetőket, hogy a történelmi időhöz méltatlan magatartást tanúsítanak. Valóban: míg az erősödő spanyol regresszióval szemben 1934 őszén az időközben meghalt *Macia* ezredes utóda, *Companys*, kikiáltja a független Katalániát s az aszturiai bányavidéken az anarchisták a szocialistákkal első ízben szövetkezve munkásforradalmat kísérelnek meg, a bászok nacionalizmus határozatlan, nem tud dönteni és semleges marad. A katalán szeparatista törekvés és az aszturiai bányászok leverése után olyan idő következik, amely semmiképpen sem kedvez a bászok mozgalomnak. Csakis erőtlen politikájával magyarázható, hogy ugyanakkor, amikor 1936 elején a jobboldal országszerte választási vereséget szenved, a Bászokföldön a jobboldal s részben a munkáspártok törnek elő. A bászok nemzeti párt azonban még így is megtartja vezető pozícióját Euzkadi községeinek és városainak hetvenöt százalékában.²

A baloldal új előtörése az 1936-os spanyol választásokon azt a demokrata politikust emeli a köztársaság élére, aki a nemzetiségi kérdés föderatív rendezésének elvével már régen megnyerte a bászok nacionalisták bizalmát. *Azana* kormánya kilátásba is helyezi a nemzetiségi autonómia alkotmányos biztosítását, de erre már csak a polgárháború kitörése után kerül sor. Közben *Franco* és *Mola* felkelő csapatai alapos leckét adnak a határozatlan bászok nacionalistáknak a spanyol regresszió nemzetiségi elveiből s a bászok nemzeti párt döntő lépésre határozza el magát.

1936 júliusában a bászok nacionalisták legszivesebben semlegesek maradtak volna a spanyol jobboldal és baloldal összecsapásában. Azt hangoztatták, hogy kis és fegyvertelen országuk irtózik a véres háborútól,

melyben különben sem érhetne el bármely oldal javára döntő sikereket. Mint derült égből villámcsapás, hatott a bászok nemzeti közvéleményre, hogy a spanyol felkelők letartóztattak három fiatal bászok nacionalistát, akik éppen kiránduláson voltak a hegyekben s azonnal ki is végezték őket. Ugyanekkor híre futott, hogy a nabarai bászok nacionalisták lapjának szerkesztőségét Iruna (spanyolul: Pamplona) városában a karlisták összerombolták. Minden oldalról spanyol felkelőcsapatok indultak a bászok tartományok felé, s ahová bevonultak, ott szinte hisztérikus türelmetlenséggel semmisítették meg a bászok nemzeti mozgalmat. A bászok lapokat azonnal betiltották, a vezető emberek vagyonát elkobozták, minden bászok szervezetet feloszlattak s a bászok ifjúsági mozgalmak vezetőit, akik között sok a katolikus lelkész, haditörvényszék elé állították. Yeun Douget adatai szerint Franco csapatai egyedül Gípuzkoa tartományban huszonkilenc papot végeztek ki, mert részt vettek a bászok ifjúsági mozgalomban.

A bászok nacionalizmus védekezésére kényszerült. Az első pillanatokban a nemzeti párt csak sportszervezeteit tudta harcba vetni Mola táborok állig felfegyverzett rohamcsapataival szemben, de hamarosan védelmi bizottságok alakultak Euzkadi mindhárom tartományában. Ezek a védelmi bizottságok, élükön a tartományi kormányzókkal, a bászok nemzeti pártok s a munkáspártok képviselőiből tevődtek össze. Most már nemcsak az aszturiai bányászokról s a bilbaói vasmunkásokról volt szó, mint 1934-ben, de veszélybe került a bászok nemzeti élet, a bászok kultura, nyelv, sajtó, egyház, nemzeti szervezkedés is, mindaz, amit az Azana részéről már 1931-ben beigért nemzeti önkormányzat biztosított volna. Franco a felkelés első napjaiban programját a következő tömör mondatban foglalta össze: „Harcolunk a marxizmus és szeparatizmus ellen!” A bászok nacionalisták, ha következetesek akartak maradni Sabino de Arana y Goiri szellemi örökségéhez, nem tehettek mást, csak a nemzeti törekvéseiknek a spanyol regresszióval szemben védelmet nyújtó munkásmozgalommal szövetkezhetnek.

Bár a bászok munkások egy része bászok nemzeti szervezetben tömörült, a nemzetközi munkáspártok is jelentékeny társadalmi erőt képviselnek a bászok tartományokban, elsősorban tömegeik kitűnő szervezettsége miatt. A munkáspártok közül a szocialisták a legerősebbek. Azok közül is Prieto mai spanyol tengerészetügyi miniszter mérsékelt szárnya. A kommunisták sokkal gyengébbek, míg az anarchisták szerepe e területeken egészen jelentéktelen. A munkásság s a bászok nacionalisták közös védelmi bizottságai erélyes intézkedéseikkel meg tudták állítani a spanyol felkelők előnyomulását.

Ilyen előzmények után lépett életbe azonnali hatállyal a Madridban 1936 október elsején megszavazott bászok autonómia. Egy hét múlva, október nyolcadikán 400 városi és községi tanácsos gyűlt össze Bilbao mellett Gernika bászok városkában az ideiglenes bászok kormány elnökének megválasztására. A tanácsosok a spanyol felkelők részéről meg nem számlált bászok területek 291.971 választóját képviselték. 291.871 szavazattal Antonio de Aguirre y Lekube bászok politikust, a bászok nemzeti párt elnökét, emelték a kormány élére Roman de Madariaga 100 szavazatával szemben. Az új kormányelnök, Euzkadi első bászok kormányelnöke, azonnal össze is állította az ideiglenes kormány minisztereinek listáját. Négy tárca (hadügy, belügy, pénzügy, igazságügy) a bászok nacionalistáké, a mezőgazdasági tárca a bászok akcióé, a közmunkaügyi minisztérium élére kommunista került, a szocialisták mérsékelt szárnya három minisztériumot (közlekedés, népjóléti, ipar) kapott. Egy-egy tárcát az Azana-féle

köztársasági baloldal s *Martinez Barrio* köztársasági uniója tart kezében. A történelmi jelentőségű gernikai gyűlésen Európa legősibb népe Európa legfiatalabb nemzeti önkormányzatát teremtette meg.

Bár a bászok kormányt elsősorban a nemzetvédelem ügye foglalkoztatja, máris jelentékeny intézkedések történtek az ősi nemzeti nyelv érdekében. A spanyol nyelv mellett hivatalos nyelv lett az euzkara is. A hivatalos lap bászok és spanyol nyelven jelenik meg. A kormány felállította az első bászok egyetemet. A bászok hivatalos körök kezdettől fogva felismerték a nemzetközi közvélemény felvilágosításának szükségességét. A régi spanyol rezsim külföldi propagandájával a bászok kisebbségi körök nem tudták felvenni a versenyt s így a közvélemény nemcsak a mai viszonyokkal szemben tájékozatlan világszerte, de magáról a bászok nemzetéről is alig tud valamit. A kormány ezért megbizta képviselőjével s Londonba küldte *Izorieta* neves bászok kisebbségpolitikusát, aki nemzetét 1934-ben az európai nemzeti kisebbségek berni kongresszusán is képviselte már. Rafael Picavea, a bászok nacionalisták volt madridi szenátora, ugyanekkor a bászok kormány párizsi követe lett. A bászok külföldi propagandát ők vezetik.

Az orosz cári birodalom s az osztrák-magyar monarchia bomlása az új nemzetek egész sorát iktatta be a szabad európai népek sorába. Finnnek, esztek, litvánok, lengyelek, ukránok, csehek, szlovákok, románok, szerbek, horvátok és szlovének felszabadulása után a spanyolországi változások a független bászok és katalán nemzetet ajándékozzák meg Európát. Ugy, mint 1917-ben és 1918-ban, most is demokratikus változások azok, amelyek a nemzeti szabadságmozgalmak kibontakozására kedvező alkalmat adnak. Más és több ellenben a mai ibériai történelmekben a múlttal szemben az, hogy ezuttal a nemzeti differenciálódás területi integrálódással jár: a függetlenségi mozgalom konföderációs célokat tűz maga elé, a bászok és katalán nemzeti autonómia a spanyol népfronti kormányt támogatja. Éppen ebben különbözik a bászok és katalán nemzeti ébredés a nemzeti kizárólagosság elvén alapuló európai nacionalizmusoktól.

Erre a különbségre vezethető vissza bizonyára, hogy a mai spanyolországi események magyar krónikása, *Passuth László*, a bászok nemzeti mozgalom, a spanyol népfront oldalán küzdő bászok katolicizmus és a bászok nemzeti kormány tényét egyszerűen elhallgatja.³

1. A Rennesben megjelenő *Breiz Atao* breton nemzeti folyóirat 1936 március 15-i számában megjelent választási kimutatás adata. — 2. *Antonio de Agirre y Lekube* 1935-ben értékes munkát írt a bászok nacionalizmus 1930 és 1935 közt eltelt öt esztendejéről *Entre la Libertad y la Revolución* címen. — 3. *Louis Bertrand*: *Spanyolország története*. Fordította Rónai Mihály András. Függelékkel írt *Spanyolország és a XX. század* címen 1936 november haváig terjedően *Passuth László*. Budapest 1937.